

Ірина КАЗАНЧУК,

кандидат юридичних наук, професор, професор
каф. права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4269-2749>
e-mail: irinakazanchuk@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.12>

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ) В СИСТЕМУ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ УКРАЇНИ (АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ПРАКТИКИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА В СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Анотація. Автором досліджено сучасний стан та перспективи імплементації технологій штучного інтелекту (ШІ) в систему адміністративних судів України як важливої умови розвитку адміністративного судочинства в Україні. Проаналізовано міжнародний досвід та правові норми і стандарти запровадження технології ШІ в діяльності органів суду в таких країнах, як США, Китай та країни Європейського Союзу. Розглянуто етичні ризики та виклики, пов'язані з цифровізацією судової гілки влади та забезпечення правосуддя в Україні. Проаналізовано національне адміністративне законодавство та окреслено роль Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) як фундаменту для впровадження новітніх технологій в адміністративному судочинстві. Також наголошено на необхідності гармонізації українського адміністративно-процесуального законодавства з європейськими нормами права в контексті реалізації державної програми розвитку електронного врядування.

Ключові слова: штучний інтелект, адміністративне судочинство, адміністративні суди, електронний суд, цифровізація, правове регулювання, зарубіжний досвід, Європейська етична хартія.

Незважаючи на складні соціальні та економічні умови, зумовлені воєнними діями на всій території України, наша країна продовжує курс на європейську інтеграцію, що передбачає не лише узгодження чинного адміністративного законодавства з нормами європейського права, а й активне впровадження інноваційних технологій у роботу державних і громадських інституцій. Насьогодні у всьому світі велике значення надається технології штучного інтелекту (ШІ), яка стрімко проникає у всі сфери життєдіяльності країни – від освіти і науки до бізнесу і оборони. І сфера правосуддя не є винятком. Україна теж не залишилася осторонь від цих інновацій на шляху до входження в міжнародний інформаційний простір.

З науково-технічної точки зору поняття «штучний інтелект» (artificial intelligence, AI) визначають як сукупність автоматичних методів і засобів, що дозволяють комп'ютерним системам аналізувати різну інформацію, цілеспрямовано обробляти інформацію (дані) відповідно до набутого в процесі навчання й адаптації досвіду

для розробки дуже складних комп'ютерних задач, розпізнавати образи, розуміти мову та приймати рішення відповідно до певних критеріїв [1, с. 29]. Існує й інше визначення штучного інтелекту - це напрямок інформатики, метою якого є розробка апаратно-програмних засобів, що дозволяють користувачеві-непрограмісту ставити і вирішувати свої завдання, що традиційно вважаються інтелектуальними, спілкуючись з електронною обчислювальною машиною [2]. Загалом, наведені поняття мають певні відмінності, але вони є єдині в тому, що кінцевим результатом використання ШІ є вирішення інтелектуальних задач і самовдосконалення в наслідок цього.

Однак в Україні на правовому рівні питання щодо порядку та меж використання ШІ в діяльності правоохоронних органів, в тому числі в роботі органів суду (адміністративних судів) залишається не врегульованим, а тому визиває багато дискусій (як негативного, так і позитивного змісту) в науковому колі щодо правомірності його застосування.

Зважаючи на те, що Європейська конвенція з

прав людини прямо не містить прямої заборони на використання ШІ, а лише закріплює «право на розгляд справ незалежним і безстороннім судом (ст. 6) [3]», втім Конституція України (ст. 127) чітко визначає, що правосуддя здійснюють виключно професійні судді [4]. Це означає, що на даному етапі розвитку адміністративного судочинства технологія ШІ не може замінити суддю-людину, проте може слугувати допоміжним інструментом для оптимізації судових процесів.

Аналіз зарубіжного досвіду (Китаю, Японії, США та ряду країн Євросоюзу) демонструє різні підходи до цього питання. Фактично, лідерами у впровадженні технології штучного інтелекту у судових системах, за допомогою якої можливо доволі легко та швидко опрацювати великий масив даних, є США та Китай.

Так, у США технології ШІ використовують під час розгляду адміністративних, цивільних та кримінальних справ, що надає можливість зробити систему правосуддя справедливою, прозорою та ефективною. Втім, саме Китай на сьогодні залишається головною країною по користуванню ШІ в адміністративному судочинстві. Китайська практика є найбільш радикальною, адже в цій країні ще з 2017 року функціонують онлайн-суди у вигляді мобільного додатку на базі програми «WeChat» [5]. У такому випадку розгляд простих адміністративних справ відбувається не у приміщенні суду, а у відеочаті. При цьому роль судді виконує ШІ-аватар. Крім того, в китайських судах задачею роботів із ШІ є ведення баз даних судових справ, реєстрація справ, запис судових засідань та розшифровка голосу, а також обслуговування віртуальних судів, де адміністративні справи розглядаються дистанційно. В умовах сьогодення ШІ алгоритми допомагають суддям аналізувати законодавство, нормативні документи та схожі прецеденти (судові рішення по аналогічним адміністративним справам). Також технологія ШІ аналізує усі ухвали (рішення) суду (суддів), дає свої поради щодо схожих справ. Ефективність такого підходу підтверджується статистикою: у період з 2018 року по 2022 рік судами в великих містах Китаю за допомогою ШІ було розглянуто понад 100 тисяч адміністративних справ та ухвалено рішення щодо 88 тисяч адміністративних справ [5].

У свою чергу, у Великій Британії ШІ використовується поліцією та судами для аналізу поліцейських й судових архівів, вивченню поліцейської практики та судових рішень, прийнятих судами по адміністративним справам протягом конкретного періоду часу за аналогічними справами [6]. На підставі такого аналізу ШІ дає певну оцінку ризиків, враховуючи різні фактори, що допомагає поліції і судам вірно оцінювати представлені по справі докази та приймати єдине вірне процесуальне рішення по справі.

Треба зазначити, що Європейський Союз обирає більш обережний шлях, переважно

використовуючи ШІ у приватному секторі і нечасто інтегруючи цю технологію в державну політику, у тому числі і в правосудді. У європейських країнах державні структури та законодавці зосереджуються більш на етичних стандартах та нормативному регулюванні використанні ШІ в роботі адміністративних судів. Адже очевидно, що ідея залучення ШІ у сферу правосуддя підіймає й низку етичних питань. Тому у 2018 році Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи прийняла вагомий міжнародний акт – Етичну хартію по використанню штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі. Основною метою Хартії є підвищення ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом опрацювання алгоритмами судових рішень і даних при дотриманні основних прав і свобод людини, які гарантуються, зокрема, ЄКПЛ й Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних. Важливо, що у Етичній хартії закріплені основні принципи використання штучного інтелекту під час здійснення правосуддя. Це принципи: 1) дотримання основних прав людини при використанні ШІ; 2) недискримінації (запобігання розвитку будь-якої дискримінації між окремими особами чи групами осіб); 3) якості та безпеки, який стосується обробки судових рішень і даних у безпечному технологічному середовищі; 4) прозорості; 5) неупередженості; 6) справедливості; 7) безпеки та збереженні контролю з боку користувача [6].

13 березня 2024 року Європейський парламент прийняв історичний документ – Закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act), який став першим у світі офіційним документом, що законодавчо закріпив поняття «штучного інтелекту» та визначив системи штучного інтелекту, які негативно впливають на безпеку або фундаментальні права людини (наприклад, системи штучного інтелекту з високим ризиком, що належать до певних сфер, які повинні бути зареєстровані в базі даних Європейського Союзу: управління та експлуатація критичної інфраструктури; доступ і користування основними приватними та державними послугами і пільгами; правозастосовна діяльність; допомога в правовому тлумаченні та застосуванні законодавства та інші) [7]. Основною метою цього Закону є сприяння впровадженню людино-центрованого та надійного штучного інтелекту, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту здоров'я, безпеки та основних прав, закріплених у Європейській Хартії основних прав, зокрема демократії, правової держави та охорони навколишнього середовища від шкідливих наслідків систем штучного інтелекту в Європейському Союзі, а також підтримка інновацій. Пріоритетом в Законі є забезпечення того, що системи штучного інтелекту будуть безпечними, прозорими, можуть бути відслідковуваними, не дискримінаційними та екологічно безпечними. Зокрема Регламент встановлює: гармонізовані правила щодо використання систем штучного інтелекту;

заборони деяких практик у сфері штучного інтелекту; конкретні вимоги до систем штучного інтелекту високого ризику та обов'язки операторів таких систем; гармонізовані правила щодо прозорості для певних систем штучного інтелекту, тощо. Також Закон передбачає різні правила для різних рівнів (ступенів) ризику, встановлюючи обов'язки для розробників та користувачів в залежності від характеру потенційного ризику технологій штучного інтелекту. Деякі системи штучного інтелекту будуть заборонені через наявність неприпустимого ризику, оскільки вони вважаються загрозою для людей [7]. Загалом, Закон ЄС про штучний інтелект встановлює пріоритет вимог щодо безпеки, прозорості та контролю за системами штучного інтелекту. Ці заходи спрямовані на забезпечення безпечного та етичного розвитку штучного інтелекту у майбутньому, з метою захисту прав та добробуту громадян.

Україна також робить кроки у цьому напрямку. Так, у рамках реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом з іншої сторони, Україна здійснила важливий крок у напрямку комплексного розвитку електронного урядування відповідно до європейських вимог. В ході реалізації положень Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленій Розпорядженням Кабінету міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р запроваджено поширення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій з метою ефективного забезпечення взаємодії органів влади та громадян [8]. Завдяки розвитку доступних, прозорих та безпечних, найменш затратних, швидких та зручних електронних послуг стало можливим на сьогодні значно покращити якість надання органами державної влади адміністративних послуг фізичним та юридичним особам.

Але фундаментом впровадження новітніх технологій в нашій країні стало створення у 2018 році Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), якою передбачено повністю безпаперове діловодство шляхом використання електронного цифрового підпису та забезпечення електронного документообігу, створення особистих кабінетів з метою вчинення будь-яких процесуальних дій, вдосконалення єдиного державного реєстру судових рішень, додавши в нього систему гіперпосилань на правові позиції Верховного Суду, що дає змогу алгоритму підібрати релевантне до конкретної справи рішення Верховного Суду та сконструювати без участі людини драфт рішення. В процесі реалізації норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» забезпечено функціонування «Електронного суду» та можливість дистанційної участі учасників розгляду адміністративних справ

у судових засіданнях. Так, з жовтня 2021 року почали офіційно функціонувати три підсистеми (модулі) ЄСІТС: «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистема відеоконференцз'язку [9, с. 273]. Зокрема, позитивним прикладом впровадження ЄСІТС в Україні може слугувати діюча підсистема «Електронний суд», за допомогою якої на сьогодні у кожного учасника судового процесу є можливість самостійно подавати вичерпний перелік позовів, відслідковувати хід розгляду адміністративної справи, подавати процесуальні документи, оплачувати судовий збір й контролювати порядок розгляду адміністративної справи. І всі ці дії відбуваються онлайн, що дає змогу значно розвантажити суди.

Також законодавцями на підставі норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності» від 20.03.2023 р. № 2974-IX були внесені зміни до закону України «Про авторське право та суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX, внаслідок яких врегульовано питання авторського права на твори згенеровані комп'ютерною програмою, в тому числі й технології ШІ [10].

В цілому всі вказані умови та іновачії вже утворюють правову та технічну базу для майбутнього залучення ШІ під час розгляду адміністративних спорів, наприклад, для автоматичного підбору судової практики або формування проектів судових рішень по аналогічним справам. У цьому напрямку важливою подією у напрямку належного правового регулювання використання ШІ в діяльності державних інституцій стало схвалення 02 грудня 2020 року Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, у якій вперше на офіційному рівні було визначено термінологію, стратегічні цілі, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні. Також було врегульовано питання авторського права на об'єкти, згенеровані комп'ютерними програмами. Так, у Концепції вказано, що «штучний інтелект - це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [11]».

І все ж такі треба визнати той факт, що для світової наукової спільноти та практиків питання впровадження ШІ в роботі судових органів наразі визиває багато протиріч і дискусій, що супроводжується різними підходами: від активного використання ШІ при вирішенні різних категорій адміністративних спорів і прийнятті судових рішень, до вимог встановлення кримінальної

відповідальності за порушення прав людини під час використання алгоритмів ШІ в процесі прогнозування результатів розгляду адміністративних справ і прийнятті рішень.

Підсумовуючи усе сказане, можна стверджувати, що в умовах цифровізації сучасного суспільства та на підтримку інноваційного розвитку країни загалом покращення ефективності і прозорості роботи судової гілки влади залежать безпосередньо від інтеграції технології ШІ в адміністративне судочинство. Ця технологія, з одного боку, здатна суттєво розвантажити судову систему та пришвидшити процеси розгляду адміністративних справ, а з іншого – надати судам можливість швидкого і справедливого прийняття по цих справам рішення. Проте, повноцінне впровадження новітніх технологій в Україні є завданням не одного року, адже цей процес повинен відповідати суворому дотриманню принципів верховенства права, законності, неупередженості, доброчесності та справедливості. І оскільки Україна набула статусу кандидата в члени ЄС, подальший розвиток національного адміністративного законодавства має відбуватися через призму гармонізації його норм з європейськими нормами та стандартами у сфері регулювання штучного інтелекту в судових системах.

По-перше, в рамках розвитку електронного урядування в регіонах країни з метою підвищення рівня та якості надання адміністративних послуг постала необхідність в належній автоматизації судових процесів шляхом впровадження новітніх інформаційних каналів.

По-друге, якщо чинне адміністративне законодавство України не передбачає можливості заміни судді «комп'ютерним алгоритмом», втім позитивні результати може мати часткове використання ШІ в роботі не тільки органів суду (значно прискорить процес обробки даних, розвантажить роботу суддів, та зробить її ефективною в ході прийняття рішень), але й в діяльність органів Національної поліції (зокрема, в роботі підрозділів патрульної поліції під час автоматичної фіксації факту порушення правил дорожнього руху).

По-третє, належне правове регулювання ШІ в Україні повинно відбуватися шляхом внесення відповідних змін і доповнень до законів України «Про доступ до публічної інформації», «Про адміністративні послуги», «Про адміністративну процедуру», а також до Кодексу адміністративного судочинства України, щоб забезпечити баланс між технологічним прогресом та ефективним захистом прав громадян у правоохоронній сфері та в адміністративному судочинстві.

Бібліографічні посилання

1. Системи штучного інтелекту в плануванні, моделюванні та управлінні : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Л. С. Ямпольського, Б. П. Ткача,

О. І. Лісовиченко. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 544 с.

2. Brodbeck L. Morphological Evolution of Physical Robots Through Model Phenotype Development. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0128444>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини), ратифікована Законом України від 7.07.1997 № 475/97-ВР. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. (в ред. від 01.01.2020). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

5. Які завдання виконує ШІ у китайських судах. URL: <https://processer.media/ua/rozumni-sudi-u-kitai-yak-voni-pracjujut-ta-chomu-suddi-majut-raditis-zi-shtuchnim-intelektom/>

6. Барбашин Сергій. Штучний інтелект: правове регулювання в Україні та ЄС. URL: <https://barbashyn.law/statti/shtuchnyj-intelekt-pravove-regulyuvannya-v-ukrayini-ta-yes/>

7. Паскар Ауріка. Інновації та безпека: ключові аспекти першого закону про штучний інтелект. Юридичний факультет ЧНУ імені Юрія Федьковича: офіційний сайт. 02.05.2024. URL: <https://law.chnu.edu.ua/innovatsii-ta-bezpeka-kliuchovi-aspekty-zakonu-pro-shtuchnyi-intelekt/>

8. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>

9. Василенко М.Д., Слатвінська В.М. Штучний інтелект в судовій практиці: особливості та його можливості (міжгалузеве дослідження). Право і суспільство. №4. 2022. С. 271-278.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав інтелектуальної власності : Закон України від 20.03.2023 № 2974-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 63, ст.209.

11. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

I. Kazanchuk

Prospects for implementing artificial intelligence (ai) technology in the system of administrative courts of Ukraine (analysis of international practice and legislation in the field of human rights protection).

Abstract. The author examines the current state and prospects of implementing artificial intelligence (AI) technologies in the administrative court system of Ukraine as an important condition for the development of administrative justice in Ukraine. The

author analyzes international experience and legal norms and standards for the introduction of AI technology in the activities of courts in countries such as the United States, China, and the European Union. The ethical risks and challenges associated with the digitization of the judicial branch and the administration of justice in Ukraine are considered. National administrative legislation is analyzed and the role of the Unified Judicial Information and Telecommunications System (UJITS) as a foundation for the introduction of the latest technologies in administrative justice is outlined. It also emphasizes the need to harmonize Ukrainian administrative procedural legislation with European legal standards in the context of implementing the state program for

the development of e-government.

Keywords: artificial intelligence, administrative justice, administrative courts, electronic court, digitization, legal regulation, foreign experience, European Ethical Charter.

Зразок для цитування:

Казанчук І. Перспективи імплементації технології штучного інтелекту (ші) в систему адміністративних судів України (аналіз міжнародної практики та законодавства в сфері захисту прав людини). Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 73-77. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.12>.